

5. Уцев Ф.А., Чиркова С.С. Инвестиции, экономический рост и конвергенция в России и в мире: эконометрический подход [Текст] // Финансы и бизнес. – 2008. - №1.
6. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ. – 2002.
7. Вахрин П.И., Нешитой А.С. Инвестиции [Текст]: учебник. – М.: Дашков и К°. – 2005.
8. Федулова Е.А., Мещерякова Н.А. Оценка влияния факторов инвестиционного климата на инвестиционную активность региона (на примере Кемеровской области): монография. – Кемерово, 2014. – 115 с.
9. Кобзарь А.И. Прикладная математическая статистика. [Текст]. – М.: ФИЗМАТЛИТ. 2006.
10. Сизова Т.М. Статистика: учебное пособие [Текст]. СПб.: СПб ГУИТМО, 2005. – 127 с.
11. www.stat.uz - Государственный комитет РУз по статистике.

ИНВЕСТИЦИОН САЛОҲИЯТНИ БОШҚАРИШДА ИННОВАЦИОН ОМИЛ НАТИЖАВИЙЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ СОЛИҚ ДАСТАКЛАРИ

Кузиева Наргиза Рамазановна -
Тошкент молия институти профессори,
иқтисодиёт фанлари доктори

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss5/a11

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида иқтисодиёт эркинлашуви ва модернизациясининг ҳозирги босқичида инвестицион салоҳиятни бошқаришда инновацион омил натижавийлигини таъминлаш солиқ дастаклари натижавийлигини таъминлаш солиқ дастакларининг назарий асослари, уни таъминлашнинг услубий асослари ва иқтисодий самарадорлиги мезонлари тадқиқ этилган. Мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланиш истиқболларида инвестицион салоҳиятни бошқаришда инновацион омил таъсирчанлигини оширишнинг концептуал асослари кўриб чиқилган. Ўзбекистон Республикасида инвестицион салоҳиятни бошқаришда инновацион омил таъсирчанлигини ошириш механизмини такомиллаштириш имкониятлари тадқиқ этилган ҳамда тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: солиқ дастаклари, инвестициялар, инвестицион салоҳият, инвестицион салоҳиятни бошқариш, инновация, инновацион фаолият, инвестицион салоҳиятни бошқаришнинг инновацион омиллари, инвестицион-инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлаш, инвестицион-инновацион тараққиёт.

НАЛОГОВЫЕ РЫЧАГИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОГО ФАКТОРА В УПРАВЛЕНИИ ИНВЕСТИЦИОННЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ

Кузиева Наргиза Рамазановна -
Профессор Ташкентского финансового института,
доктор экономических наук

Аннотация: В данной статье рассмотрены теоретические основы налоговых рычагов обеспечения результативности инновационного фактора в управлении инвестиционным потенциалом, методические основы его обеспечения на современном этапе либерализации и модернизации экономики в Республике Узбекистан и исследуются критерии экономической эффективности. Рассмотрены концептуальные основы повышения эффективности инновационного фактора управления инвестиционной сферой в перспективах социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: налоговые рычаги, инвестиции, инвестиционный потенциал, управление инвестиционным потенциалом, инновации, инновационная деятельность, инновационные факторы управления инвестиционным потенциалом, поддержка инвестиционно-инновационной деятельности, инвестиционно-инновационное развитие.

TAX LEVERAGES TO ENSURE THE PERFORMANCE OF THE INNOVATIVE FACTOR IN INVESTMENT POTENTIAL MANAGEMENT

Kuzieva Nargiza Ramazanovna -
Professor of the Tashkent Financial Institute,
Doctor of Economics

Abstract: This article discusses the theoretical foundations for increasing the efficiency of the innovation factor in the management of the investment sphere, the conceptual foundations for its provision at the present stage of liberalization and modernization of the economy in the Republic of Uzbekistan, and examines the criteria for economic efficiency. The conceptual foundations for increasing the effectiveness of the innovative factor in the management of the investment sphere in the prospects for the socio-economic development of the country are considered. The possibilities of improving the mechanism for increasing the efficiency of the innovation factor in the management of the investment sphere of the Republic of Uzbekistan have been studied and recommendations have been developed.

Keywords: investments, investment potential, investment potential management, innovations, innovative activity, innovative factors of investment potential management, support of investment and innovative activities, investment and innovative development.

Кириш. Ҳозирги кунда инвестицияларнинг фойдасиз туриб қолиши ёки инвестициядан самарали фойдаланишда юзага келадиган риск даражаларини аниқлаш оқибатида ишлаб чиқариш жараёнининг тўлиқ қувват билан ишлашининг чегараланиб қолиши каби муаммоларни олдиндан кўра билиш ва илмий асосланган чора-тадбирлар ишлаб чиқиш, корхона фаолиятининг барқарор ўсишини, глобал рақобатбардошликка эришишини таъминлаш – инвестицион салоҳият шаклланиши ва уни бошқариш самарадорлигига таъсир этувчи омилларни чуқур ва ҳар томонлама таҳлил қилишни, улар орасидаги миқдорий боғланишларни аниқлашни тақозо этмоқда.

Бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки замон шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда ким ютади? Янги фикр, янги ғояга, инновацияга таянган давлат ютади. Биз буюк келажакимизни барпо этишни бугундан бошлайдиган бўлсак, уни айнан инновацион ғоялар, инновацион ёндашув асосида бошлашимиз керак. Иқтисодиётда бошқарув тизими эскиргани, инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш бўйича самарали механизмлар ўз вақтида жорий қилинмагани жиддий муаммо бўлиб қолмоқда. Шунингдек, технологик қоқоқлик, ресурс ва энергияни тежайдиган технологиялар, муқобил энергия манбаларини татбиқ этишнинг сустиги иқтисодий тараққиёт йўлида тўсиқ бўлмоқда [1].

Илм-фан ва техника ютуқларини кенг қўллаган ҳолда иқтисодиёт тармоқларига, ижтимоий ва бошқа соҳаларга замонавий инновацион технологияларни тезкор жорий этиш Ўзбекистон Республикаси жадал ривожланишининг муҳим шартини ҳисобланади. Жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳалари шиддат билан ривожланаётгани ислохотларни мамлакатимизнинг жаҳон цивилизацияси етакчилари қаторига кириш йўлида тез ва сифатли илгариланиш таъминлайдиган замонавий инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларга асосланган ҳолда амалга оширишни тақозо этади [2].

«Янги Ўзбекистоннинг 2022–2026 йилларга мўлжалланган Тараққиёт стратегияси лойиҳасида» [3]да инвестицион салоҳиятни шакллантириш ва бошқаришни яхшилаш орқали хорижий сармояларни фаол жалб этиш, жалб қилинган хорижий инвестициялар ва кредитлардан самарали фойдаланиш каби вазифалар белгилаб берилди. Ушбу вазифалар инвестицион салоҳиятни самарали бошқаришга оид илмий асосланган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқишда муҳим аҳамият касб этади. Шу сабабли инвестицион салоҳият ва унга таъсир этувчи янги омил-

ларни ўрганиш ҳозирги замон фанининг янги ва мураккаб тадқиқ предмети сифатида намоён бўлмоқда. Шу билан бирга инвестицион салоҳиятни бошқаришда инновацион омил натижавийлигини таъминлаш солиқ дастакларининг назарий-методологик базаси ҳали етарли даражада тизимлаштирилмаган ва у асосан ишлаб чиқариш комплекслари, иқтисодий районлаштириш, ишлаб чиқариш кучларини ривожлантириш ва жойлаштириш концепцияларига асосланган бўлмоқда. Бу иқтисодий модернизация ва диверсификация қилиш бўйича стратегик қарар ва дастурий чора-тадбирлар ишлаб чиқиш нуқтаи-назаридан ушбу масаланинг методологик ва амалий жиҳатларини тадқиқ қилишнинг зарурлигини кўрсатмоқда.

Адабиётлар таҳлили. Иқтисодий адабиётларда инвестицион салоҳият сифатида турли тушунчалар талқин қилинмоқда.

Дж.Д.Дэниелс ва Ли.Х.Радеба таъкидлашларича, “Инвестицион салоҳият – авваломбор, мавжуд бизнес муҳитини баҳолайдиган, инвестиция киритиш истагида ёки ҳамкорликнинг бошқа шакли учун мақбул маконни танлашнинг муҳим мезонидир” [4].

Дж.Доунс ва Г.Эллиот фикрича, “Инвестицион салоҳият – инвестициялар самарадорлигига таъсир кўрсатувчи иқтисодий, молиявий ва бошқа шароитлар ёрдамида улардан максимал даражада фойдалана олиш қобилиятидир” [5].

Л.Гитман, М.Джонк таърифида кўра, “Инвестицион салоҳият – инвестициялардан фойдаланишнинг имкониятларини баҳоловчи, амалда фойдаланилаётган ва ўзлаштирилиши самара бериши кутилаётган молиявий маҳсулотлар” [6].

Бизнинг фикримизча, «*Инвестицион салоҳият – инвестицияларнинг оқимини белгиловчи, таъминловчи, кафолатловчи ва инвестиция фаоллиги билан баҳоланадиган объектив иқтисодий, ижтимоий ва табиий асослар, воситалар, имкониятлар ва чекловларнинг йиғиндисидир*».

Тараққиёт тадқиқотлари Институти (IDS, University of Sussex) вакиллари М.Мур ва Х.Шмитц “инвестицион муҳит ва инвестицион салоҳият тушунчаларини фарқлаш лозимлигини таъкидлашган ва уни асословчи омилларни келтиришган” [7].

И.Балабановнинг фикрига кўра: “инновация – назорат, ҳисоб, режалаштириш усули, таҳлилга қабул қилишнинг янги шакллаларини қамраб олган ҳолда янги техника ва технологияга, ишлаб чиқариш, меҳнат, хизмат кўрсатиш, бошқаришни ташкил этишнинг янги шаклига капитални киритишдан олинган моддийлашган натижани ўзида намоён этади [8].

А.Борисов инновацияларни қуйидагича таърифлайди: “инновация технологияларнинг

янги турларини ишлаб чиқиш, яратиш ва тарқатиш, янги ташкилий шаклларни жорий этишга қаратилган ижобий фаолият натижасини англатади”[9].

В.Медынский олиб борган изланишлари асосида қуйидаги хулосага келган: “инновация сифатида олиб борилган илмий-тадқиқот ёки аввалгига ўхшаш туридан сифат жиҳатдан фарқ қилувчи янгисининг яратилиши натижасида ишлаб чиқаришга жорий этилган объект тушунилади” [10].

В.Глуценконинг мазкур атамага берган таърифи қуйидагичадир: “инновация – товарлар, хизматлар ва технологияларнинг фирма даражасидаги ташкилий шаклларнинг янги турларини ишлаб чиқиш, тайёрлаш ва тарқатишга йўналтирилган ижодий ва инвестицион фаолият натижасидир” [11].

Р.Фатхутдинов эса “инновация – объектни бошқаришни ўзгартириш ва иқтисодий, ижтимоий, экологик, илмий-техникавий ва бошқа турдаги самарани олиш мақсадида янгиликни жорий этишнинг якуний натижаси”, деб баҳолайди [12].

Шунга ўхшаш таърифни В.Попов томонидан ҳам берилган бўлиб, унга кўра: “Инновация – бозорда сотиладиган янги турдаги ёки такомиллашган маҳсулотнинг, амалиётда фойдаланиладиган янги ёки такомиллашган технологик жараённинг амалга оширилишини ҳосил қилувчи инновация фаолиятининг якуний натижаси” дейилган [13].

Р.Гимуш ва Ф.Матмуродовлар томонидан инновация деганда янгилик ва янгилик кириши деган маънони билдиради. Бу янгилик замирида янги тартибни, янги одатни, янги услубни, кашфиётни тушуниш лозим”, дея таъриф берилган [14].

Б.Тошмуродова, Н.Жияновалар фикрига кўра: “инновация тушунчаси ўз ичига фақат техник изланишларни олмасдан, балки корхона иши усулидаги барча яхши ўзгаришларни (янги хизматлар, пастроқ нархлар белгилаш ва бошқа мижозлар учун қулай шароитлар яратиш) олади [15].

Тадқиқот методологияси. Мақолада сифат аналитик усуллар, экспертлик баҳолаш усули, илмий мушоҳада, абстракт-мантиқий фикрлаш, қиёсий таҳлил ҳамда индукция ва дедукция баҳолаш усулларидан фойдаланилди. Экспертлик баҳолаш, илмий мушоҳада, абстракт-мантиқий фикрлаш усуллари адабиётлар шарҳида атрофлича қўлланилди. Шунингдек, сифат аналитик, индукция ва дедукция баҳолаш ҳамда қиёсий таҳлил усуллари иқтисодиётни инновацион ривожлантиришда солиқ механизмидан самарали фойдаланиш, шу жумладан инновацион фаолиятни солиқлар воситасида рағбат-

лантиришнинг халқаро тажрибаси ва амалиёти таҳлилида фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Солиқлар илмий-тадқиқот ва инновация соҳасида миллий корхона ва саноатнинг кўплаб тармоқлари инвестицион фаоллигини рағбатлантиришнинг асосий дастакларидан ҳисобланади. Кескин халқаро рақобат ва дунё иқтисодиётини глобаллаштириш жараёнини жадаллаштириш шароитида жаҳоннинг бир қатор мамлакатлари, солиққа тортиш тартибини такомиллаштириш йўли билан илмий-тадқиқот ишларини ва энг илғор инновацион корхоналарни ривожлантиришга интилоқда.

Жаҳоннинг аксарият мамлакатларида аввалдан хусусий корхоналар, илмий-тадқиқот муассасаларининг турли ривожланиш даврларида инновацион фаолиятни солиқлар орқали рағбатлантириш йўналишида чора-тадбирлар ишлаб чиқилган ва самарали амал қилиниб келинган. Мазкур мамлакатларда инновацион фаолиятни рағбатлантириш мақсадида солиқ ставкаларини табақалаштириш (имтиёзли солиқ ставкалари), пасайтириш каби тартибга солиш характерига эга бўлган стандарт солиқ чораларидан ташқари, солиқ тўловларини кечиктириш, солиқ базасини камайтириш, солиқ чегирмалари бошқа механизмлардан кенг фойдаланилади.

Жаҳоннинг ривожланган мамлакатларида илмий тадқиқот ишланмаларини солиқлар орқали рағбатлантиришнинг қуйидаги асосий шакллари мавжуд:

Илмий тадқиқот ишланмалари бўйича жорий харажатларни рўйхатдан чиқариш.

Жаҳоннинг аксарият ривожланган мамлакатлари корхоналарга илмий-тадқиқот ишланмалар бўйича жорий харажатларини ушбу харажатларни амалга оширилган ҳисобот йилида, чегириладиган харажатлар сифатида чиқариб ташланади.

Айрим мамлакатларда эса ушбу фаолият билан боғлиқ кўрилган зарарнинг солиқ солинадиган фойдани тўлиқ суммасига ёки мазкур зарар суммасини келгуси даврларга тақсимлаб ўтказиш орқали амалга ошириш механизмлари қўлланилади.

Қўшимча солиқ чегирмаси. Илмий тадқиқот ишланмалари боғлиқ фаолият турлари бўйича бизнес учун солиқ юкласини янада камайтириш ҳисобланади.

Қўшимча солиқ чегирмаси корхоналарга уларнинг илмий тадқиқот ишланмалари харажатларига нисбатан кўп миқдорда солиққа тортиш базасини камайтириш имкониятини беради. Жумладан, фирма фойда олган ҳолда ўзининг солиққа тортиладиган даромадини илмий тадқиқот ишланмалари бўйича харажатларидан

юқори бўлган қийматдан чиқариб, камайтириши мумкин. Ушбу имтиёздан фойдаланиш ҳуқуқи илмий тадқиқот ишланмалари бўйича харажатлар ҳажмини мавжудлиги ёки олдинги даражаларга нисбатан уларнинг ўсиши билан аниқланиши мумкин. Бир қатор мамлакатларда илмий тадқиқот ишланмалари бўйича ёки ҳар йилги ҳисоблаб чиқариш миқдорининг максимал қийматида лимитлар амал қилади.

Хусусан, Буюк Британия, Бельгия ва Данияда салмоқли кўрсаткичлар асосида, Австралия, Австрия ва Венгрияда эса мураккаблаштирилган кўрсаткичлар асосида, яъни салмоқли ва ўсувчи кўрсаткичларни ҳисобга олган ҳолда кўшимча солиқ чегирмалари қўлланилмоқда.

Зеро, Буюк Британияда йирик бизнес корхоналари ўз фойдасининг бир қисмини 130 фоизга, кичик бизнесни эса илмий тадқиқот ишланмалари бўйича ўз харажатлари ҳажмидан 200 фоизга тенг бўлган миқдорда солиқ тўлашдан озод этиш имконига эга бўлади.

Тадқиқот солиқ кредити (ТСК). Ушбу восита нафақат дастлабки мақсадга йўналтирилган, балки аксарият тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, инновацияларнинг солиқли субсидиялашда солиқ имтиёзларининг асосига айланди. У бир нечта мақсадни илмий тадқиқот ишланмаларига, яъни харажатлар таркиби ўзгаришига умумий харажатлар даражасини ушбу харажатларнинг алоҳида тармоқлари ўртасида оширишни кўзда тутди. 1981 йилда АҚШда илк бор амалга киритилган. Фирмаларга фойда солиғидан инновацион фаолиятга солиқ кредити солиқ ставкаси билан белгиланган харажатларнинг бир қисмига фойда солиғи суммасидан ҳисоблаб чиқариш имконини беради. Кўплаб мамлакатларда ушбу чегирмани турлича қўллаш механизмлари мавжуд, лекин асосий фарқлар иккита таркибий қисм – ўз навбатида, базавий харажатлар даражасига нисбатан илмий тадқиқот ишланмаларига харажатлар ўсиши ёки базавий йилда тўлиқ ҳажмда олинган фирма харажатларининг асосий қийматида солиқ кредитининг фоиз ставкасидан иборат (асосий йилга нисбатан ўртача – 2, 3 ёки 5 йил). Адабиётда иккинчи турни қисқача қилиб “илмий-тадқиқот ўсувчи кредит” (R&D tax incremental credit), биринчисини эса илмий-тадқиқот тўлиқ ҳажмли солиқ кредити (R&D volume based tax credit) деб аталади. Ушбу шакллардан ҳар бирининг ўз устунлиги ва камчиликлари мавжуд.

Ўсувчи шакл илмий тадқиқот ишланмаларини рағбатлантириш мақсадларига жавоб беради, чунки у илмий тадқиқот ишланмаларига харажатлар ўсишини рағбатлантиради. Илмий тадқиқот ишланмалари харажатларининг асосий даражасини қанчалик яхши танлаш ва аниқлаш муаммоси мавжуд бўлиб, унга нисбатан ха-

ражатлар ўсиши аниқланади ҳамда тадбиркорлар ва солиқ органлари ўртасида кўпроқ мунозараларни юзага келтиради. Ушбу шаклдаги солиқ кредити илмий тадқиқот ишланмаларига харажатлар ўсиши кузатиладиган лойиҳалар босқичида корхоналар учун манфаатли бўлган. Агар илмий тадқиқот ишланмалари харажатлари юқори ва доимий бўлса, корхоналар ушбу имтиёздан фойдаланиши мумкин эмас. Ушбу механизмнинг асосий камчилиги, у фирмаларга манипуляциялаш ва суиистеъмол қилиш учун кўпроқ имконият яратади.

Солиқ кредитларининг тўлиқ ҳажмли шаклдаги устунликлари – уни расмийлаштиришда арзонлиги ва оддийлиги ҳисобланади. Илмий тадқиқот ишланмаларига катта харажатларни амалга оширувчи йирик корхоналар солиқ кредитининг ушбу шаклини афзал кўрадилар. Бироқ мазкур шакл давлат учун жуда қимматдир, чунки солиқ кредитларига аризалар ҳар қандай ҳолатда ҳам илмий тадқиқот ишланмаларининг амалга оширишга имкони бўлган барча корхоналар беришлари мумкин. Бу эса ўз навбатида давлат бюджетининг солиқ даромадларининг бир қисмидан корхоналар илмий тадқиқот ишланмалари харажатлари қопланади.

Солиқ кредитларини тўлиқ ҳажмли солиқ кредити (масалан, илмий тадқиқот ишланмаларига харажатларнинг асосий миқдорининг 30 фоиз) ва ўсувчи солиқ кредити қўшилганда аралаш шакллари (мисол учун, илмий тадқиқот ишланмаларига харажатлар даражасининг кўрсатилган даври учун асосий ўртачага нисбатан 50 фоиз ўсишга) қўлланилади. Жумладан, аралаш шакл Франция, Испания, Португалияда, тўлиқ ҳажмли шакллари эса Италия, Канада, Норвегияда татбиқ этилади.

Илмий тадқиқот ишланмалари билан боғлиқ асосий фондларни амортизациялашнинг махсус тартиблари. Одатий амортизация тартиби капитал активлар қиймати ўзининг хизмат кўрсатиш давомида чиқарилишини кўзда тутди.

Илмий тадқиқот ишланмаларига капитал харажатлари билан боғлиқ имтиёзлар уларни амортизациялаш ҳисоб-китобига тегишли. Мазкур имтиёзлар корхоналарга замонавий жиҳозларга маблағларни инвестициялашни рағбатлантиради, бу эса янги маҳсулот ва жараёнларнинг пайдо бўлиши ва ривожланишига кўмаклашади.

Европа Иттифоқи мамлакатлари ва АҚШда илмий тадқиқот ишланмалари билан боғлиқ асосий фондларни махсус амортизациялаш тартибининг икки варианты – эркин ва жадаллаштирилган амортизация қўлланилади.

Инновацион солиқ кредити.

Фирма инвестициялари ҳажмини рағбатлантириш билан боғлиқ бу механизм инновациялар учун муҳим рағбат бўлиб хизмат қилади, бинобарин, янада янги ахборот технологияларига қаратилган инвестициялаш қийматини пасайтиради.

Илмий ходимларнинг иш ҳақиға солиқлар бўйича имтиёзлар.

Хусусий инновацион фаолиятни рағбатлантириш тадбиркорнинг иш ҳақиға харажатларини қисқартириш орқали амалга оширилади, унинг бир қисми илмий ходимларнинг тадбиркорлик ижтимоий бадаллари каби солиқлар ҳамда даромад ва ижтимоий солиқларни камайтириш ҳисобланади. Бунинг учун солиқ иш ҳақи тадқиқот кредити (R&D wage tax credit) каби солиқ воситасидан фойдаланилади.

Япония иқтисодиётининг инновацион ривожланиши илмий-тадқиқот ишлари ва ишланмаларнинг ишлаб чиқариш жараёни билан ўзаро интеграциялашуви жиҳати билан ажралиб туради. Эътиборлиси шундаки, ушбу мамлакат компаниялари жаҳон иқтисодий инқироз таъсирини четлаб ўтиш учун илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик Ишланмалари (ИТТКИ)га инвестицияларни йўналтиришни жадаллаштириш чораларини кўрмоқдалар.

Европа қитъасининг айрим давлатларида интеллектуал мулк объектлари (патент, номоддий актив) эгалари (муаллифлари) бўлган юридик шахсларнинг мулкӣ даромадларига корпорация солиғи бўйича имтиёзли ставкаси қўлланилади. Масалан, Голландияда корпорация солиғининг базавий ставкаси 20-25 фоизни таш-

кил этса, корхоналарнинг интеллектуал мулк объектларидан олинган даромадлари 5 фоизлик имтиёзли ставкада солиққа тортилади.

Кўплаб ривожланган мамлакатларда корхона ва ташкилотларнинг солиқ солинадиган фойдасини аниқлашда ИТТКИларига қилинган харажатлар жами даромад ҳажмидан чегириб ташланади, шу билан бирга инновацион фаолиятни янада рағбатлантириш мақсадида солиқ тўловчиларга қўшимча равишда махсус солиқ чегирмалари ҳам жорий қилинган.

Малайзияда маҳаллий ишлаб чиқарувчи корхоналарга солиққа тортиладиган фойдани қўшимча равишда яна 100 фоиз (ҳаммаси бўлиб 200 %) миқдорида ИТТКИларга сарфланган харажатларни чегириш ҳуқуқи берилган Ўзбекистонда бундай солиқ чегирманинг меъёри солиқ солинадиган фойданинг 30 фоизини ташкил қилади.

АҚШда ИТТКИларга учун тадқиқот солиқ кредитларини тақдим этади. Бу солиқ асосан асосий харажатлардан тадқиқот харажатлари ошиб кетган ҳолларда юз беради. Солиқ тўловчиларга қуйидаги солиқ имтиёзларидан фойдаланиш таклиф этилади. Анъанавий солиқ кредити – тадқиқот харажатларнинг 20 % миқдорида, таянч миқдоридан ошиб кетса, муқобил соддалаштирилган солиқ кредити – 14 % тадқиқот харажатларини ўз ичига олади. Мақсадли тадқиқот солиқ кредити – АҚШ қонунчилигида кўзда тутилган махсус турдаги тадқиқотлар учун солиқ кредитлари 20 фоиздан 50 фоизгача белгиланган.

Жадвал

Европанинг айрим давлатларида инновацион фаолият натижаларидан олинган даромадларга қўлланиладиган фойда солиғининг ставкалари [10]

Давлат номи	Корпорация солиғининг базавий ставкаси	Инновацион фаолият натижаларидан олинган даромадларга қўлланиладиган имтиёзли ставка
Бельгия	34 %	6,8 %
Франция	33,33 %	15 %
Венгрия	16 %	8 %
Голландия	20 - 25 %	5 %
Люксембург	28,8 %	5,76 %
Испания	30 %	15 %
Буюк Британия	20-26	10 %

Юқоридаги илмий тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш механизмлардан биринчисига таъриф беришга ўтар эканмиз, таъкидлаш жоизки, бошқа аксарият мамлакатларда бўлгани каби солиқ солиш базасидан харажатларни чегириш тарзидаги имтиёз энг кенг қўлланиладиган механизмларидан бири ҳисобланади.

АҚШнинг солиққа оид қонун ҳужжатларида фундаметал илмий тадқиқотларга инвестициялар учун алоҳида солиқ сийлови мавжуд.

Белгилаш зарурки, АҚШ солиқ тизими умумий йўналтирилганлик (солиқ чегирмалари ва солиқ сийловлари) механизмлари сифатида ҳам тор доирадаги солиқ имтиёзларини таргетлаш сифатида ҳам илмий тадқиқот фаолиятини кенг қўламли рағбатлантириш механизмларига эга.

Мамлакатимизда яқин истиқболда олиб бориладиган ижтимоий-иқтисодий жараёнларга муносиб тарзда, яъни “Янги Ўзбекистоннинг 2022–2026 йилларга мўлжалланган Тараққиёт

стратегияси” билан мос равишда инновацион иқтисодиётда инвестицион салоҳиятни ошириш борасида махсус стратегиялар ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ, деб билдик. Бу ривожланиш стратегияларини амалга ошириш жараёнида инновацион иқтисодиётда инвестицион салоҳият фаол иштирокчилари ва вакиллари самарали фаолияти учун маъсул органларнинг ўрни муҳим аҳамият касб этади ва ҳар бир босқичда уларнинг иш фаолияти баҳоланиб борилиши мақсадга мувофиқдир. Босқичма-босқич ушбу стратегияларни амалга оширган тақдирда мамлакатимизда инновацион иқтисодиётда инвестицион салоҳият фаол иштирокчилари ва вакиллари самарали фаолиятини таъминлаш бўйича мукамаллашган тажриба тўпланиб боради.

Жаҳон амалиёти таҳлили натижалари шуни кўрсатдики, инновацион иқтисодиётда иқтисодий тизимларни ривожлантириш учун инвестиция фаолиятини фаоллаштириш учта сценарий бўйича амалга оширилиши мумкин: имитацион, радикал ва аралаш. Биринчиси, инвестиция капиталини жалб қилишга йўналтирилган бўлиб, унинг ёрдамида тайёр инновациялар ва қарзга олинган технологиялар асосида ўз моддий капиталини кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш учун зарур институционал шароитлар яратилади.

Инновацион иқтисодиётни ривожлантириш зарурати нуқтаи-назаридан энг истиқболлиси, шубҳасиз, номоддий ресурсларни ривожлантириш ва улардан фойдаланиш сифатини оширишга эътибор қаратишни талаб қилувчи инновацион сценарийдир.

Қисқа муддатда инвестиция фаоллигини ошириш жараёнига иқтисодий тизимнинг барча субъектларини жалб қилишни талаб қилувчи аралаш сценарий реалдир.

Шу муносабат билан иш иқтисодиётнинг номоддий ресурсларини шакллантириш ва улардан фойдаланишнинг интеграциялашган моделини таклиф қилади, бу эса мажбурий ("юқоридан пастга" муносабатларни ўрнатиш) ва фаол ("пастдан юқорига" муносабатлари билан тавсифланади"), нафақат муайян иқтисодий тизим субъектлари, балки бошқа давлат ва халқаро ҳамжамиятнинг имкониятлари, манфаатлари ва сўровларини ҳисобга олади.

Номоддий ресурслар, биринчи навбатда, ижодий фаолиятни амалга ошириш учун билим ва зарур компетенцияларни, жумладан, ижодий компонентни таъминлайдиган таълим тизимида шаклланади. Илмий сектор ва инновацион тадбиркорлик номоддий капиталнинг ўсиши учун муҳит яратади, чунки уларнинг иши ва жамоат фаолияти инновациондир.

Номоддий ресурсларни шакллантириш ва улардан фойдаланишни тартибга солиш функцияси давлат ҳокимияти органлари томонидан амалга оширилади. Халқаро ташкилотлар мамлакатларнинг инновацион иқтисодиётга тайёрлик даражасини белгилайди, миллий иқтисодиётларнинг инновацион ва интеллектуал салоҳиятини рейтинглар орқали баҳолайди.

Барча манфаатдор шахслар ва ташкилотлар мамлакатнинг номоддий ресурсларидан олдиндан белгиланган шартларда фойдаланиш имкониятига эга бўлиши керак.

Хулоса ва таклифлар. Инвестицион салоҳиятни самарали бошқариш орқали мамлакатлар эришган муҳим ижобий натижалар сифатида қуйидагиларни ажратиш кўрсатиш мумкин: иқтисодий жиҳатдан қолоқ соҳаларни ривожлантириш; технологияларни модернизациялаш; янги "ноу-хау"ларни, технологияларни жойларда ўзлаштириш; ўз мутахассисларини ва ишчиларини меҳнатнинг, бошқарувнинг ва сотишнинг янги усулларига ўқитиш ва ўргатиш; экспорт маҳсулотларини ишлаб чиқариш учун ўз хомашё ресурсларидан оқилона ва юқори самарадорликда фойдаланиш.

Инвестицион салоҳиятни самарали бошқариш жараёнларидаги давлат кўмагига оид замонавий хорижий тажрибаларининг қиёсий таҳлили унинг самарали таркибий қисмларини танлаш, уларнинг иқтисодий ва ташкилий салоҳиятини баҳолаш ва Ўзбекистон Республикаси амалиётида қўллаш зарурлигини асослаш имконини берди. Улар қаторида қуйидагиларни алоҳида таъкидлаш лозим:

- инвестицион ва инновацион салоҳият тараққиётига кўмаклашишга қаратилган давлат-хусусий шерикчилиги институти амалий фаолиятига эришиш;

- инвестициялаш объектларининг ҳаётий цикли босқичидан келиб чиқиб давлат томонидан тартибга солиш воситаларининг табақалашуви;

- молиявий кўмак (грантлар, субсидиялар, солиқ имтиёзлари ва бошқалар), инфратузилмавий ҳамда ахборот таъминоти каби воситаларни ўз ичига олган инвестицияларни комплекс рағбатлантириш; хорижий инвесторга хизматлар ва имтиёзларнинг асосий турлари (ер, бинолар, грантлар ва бошқалар) билан таъминлашга қодир бўлган ихтисослаштирилган давлат тузилмасини яратиш;

- имтиёзлар олиш учун даъвогар бўлган инвесторларни танлаш мезонларининг аниқ тизимини белгилаш (шу жумладан: янги иш ўринлари яратиш, экспорт учун маҳсулот ишлаб чиқариш, маҳсулотларнинг янги турларини ўзлаштириш ва бошқалар);

- давлат ва муниципал инвестицияларнинг молиявий базасини кенгайтириш учун ҳокимият томонидан солиқсиз усуллардан фойдаланиш;

- давлат ва хусуий компаниялар ўртасида уларнинг инновацион фаолиятини молиялаштириш, давлат ресурсларини қайтариш принципини қўллаш бўйича шартномавий муносабатларни ташкил этиш;

- давлат тузилмалари томонидан келажакдаги инвесторлар учун зарур муҳандислик инфратузилмасига эга бўлган ҳудудларни тайёрловчи девелопер ролини бажариш; давлат, бизнес ва олий таълимнинг ўзаро алоқаларининг турли шакллари;

- инвестиция муҳитини яхшилаш, қўламини кенгайтириш ва инвестиция фаолияти самардорлигини ошириш бўйича давлат бошқарув фаолияти натижалари мониторингини ташкил этиш.

Ўзбекистонда инновацион фаолиятни рағбатлантиришни янада ривожлантиришда самардорликни баҳолашнинг ривожланган хорижий мамлакатлар амалиётида кенг татбиқ этилган ва инновацион фаолият натижадорлигига биринчи даражада таъсир кўрсатадиган, ривожлантиришга йўналтирилган, ўзининг самардорлигини исботлаган ва рағбатлантиришда қўлланилган янги самарали инструментларга таяниш зарур деб ҳисоблаймиз:

1. Инвестицион ва тадқиқот солиқ кредитини амалиётга жорий қилиниши корхоналар

инвестицион фаоллигини оширишда, инновацион фаолиятни рағбатлантиришда ва солиқ рағбатларининг самардорлигини таъминлашда ҳамда бюджет даромадларидаги йўқотишларни ҳисобини прогнозлашда ва олдини олишда сезиларли натижаларга эришиш имконини беради.

2. Илмий тадқиқот фаолиятини солиқлар воситасида рағбатлантириш механизмни қўллашда фискал рағбатлантириш объектини аниқлаш учун мазкур фаолият турига харажатлар тушунчасига ва таркибига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Шу сабаб, солиқ рағбатлари самардорлигини ошириш мақсадида “технологик инновациялар” ҳамда “илмий тадқиқот фаолияти” тушунчасига ягона таъриф ва таркиби бўйича солиққа оид қонун ҳужжатларига тегишли қўшимчалар киритилиши таклиф қилинади.

3. Иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда инновацион фаолиятни рағбатлантирувчи солиқ дастаклари етарлича жорий этилган бўлиб, улар бевосита иқтисодий ўсиш суръатларига самарали таъсир кўрсатмоқда. Халқаро тажриба ва республикамизнинг иқтисодий сиёсатининг устувор йўналишларидан келиб чиқиб, миллий солиқ қонунчилигида инновацион фаолиятни рағбатлантирувчи солиқ дастакларининг жорий этилиши инновацион жараёнларни жадаллаштирилишида сезиларли натижаларга олиб келади

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий мажлисга Мурожаатномаси //Халқ сўзи 22.12.2017 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 22.09.2018 й., 06/18/5544/1951-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси ни тасдиқлаш тўғрисида”ги №ПФ-60-сонли Фармони.
4. Дэниэлс Дж.Д., Радеба Л.О. *Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции.*4-е.изд. – М.: Дело ЛТД, 2014. 438с.
5. Доунс Дж., Гудман Дж. Э. *Финансово-инвестиционный словарь.* 3-е изд. М.: Инфра –М, 2017. – 255с.
6. Л.Гитман, М.Джонк *Основы инвестирования.* Пер.с англ.–5-изд. М.: Дело, 2016. с.642
7. Moore M., Schmitz H. *Idealism, realism and the investment climate in developing countries – Sussex: Institute of Development Studies,* 2016 – p.22
8. Balabanov I.T. *Innovatsionniy menedjment.* – Spb.: Piter, 2001.S. 41.
9. Borisov A.B. *Bolshoy ekonomicheskiy slovar.* – М.: Knizniy mir, 2019. S. 185.
10. Medynskiy V.G. *Innovatsionniy menedjment.* – М.: INFRA-М, 2012. S. 28.
11. Glushenko V.V., Glushenko I.I. *Issledovanie sistem upravleniya: sotsiologicheskie, ekonomicheskie, prognozniye, planoviye, eksperimentalniye issledovaniya.* 2-e izd. – М.:ООО NPS «Kriylya», 2019. S.30.
12. Fatxutdinov R.A. *Innovatsionniy menedjment.* – Spb.: Piter, 2004. S. 19.
13. Popov V.L. *Upravlenie innovatsionnymi projektami. Uchebnoe posobie.* – S.:INFRA-М, 2009. S.11.(S. 337)
14. Gimush R. L., Matmurodov F. M. *Innovatsion menejment: Iqtisodiyot oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'l.* – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jami- yati nashriyoti, 2008. B.10. (144 b.)
15. Toshmurodova B.E., Jiyanova N. *Innovatsion faoliyatni moliyaviy rag'batlantirish.O'quv qo'llanma.* – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2006. B. 11. (110 b.)
16. Leontev L.I. *Opiyt stimulirovaniya innovatsionoy deyatelnosti za rubejom.* / L.I.Leontev // Innovatsii. -2003. № 4 str. 87.